

Совтис Н.М. (Рівне, Україна)

Вплив української мови на систему словозміни польської мови творів Л.Е. Венглінського

У статті розглянуто систему словозміни Л.Е. Венглінського на матеріалі польськомовних текстів. У поезії спостерігаємо найбільш типові для польської мови українсько-польського пограниччя властивості, що є наслідком впливу української мови та засвідчені у більшості досліджених письменників пограниччя. На прикладі мови творів Л.Е. Венглінського можна спостерігати живі мовні процеси, які відбувалися у польській мові другої половини XIX ст.: формування нових мовних норм, взаємодія більш нових і давніх форм, наявність архаїчних форм тощо.
Ключові слова: пограниччя, словозміна, архаїзм, афікс.

В статье рассмотрена система словоизменения Л.Е. Венглинского на материале польскоязычных текстов. В поэзии наблюдаем наиболее типичные для польского языка украинско-польского пограничья особенности, которые являются следствием влияния украинского языка и фиксируются у многих исследованных писателей пограничья. На примере языка произведений Л.Е. Венглинского можно наблюдать живые языковые процессы, которые происходили в польском языке второй половины XIX века: формирование новых языковых норм, взаимодействие более новых и давних форм, наличие архаичных форм и т.д.
Ключевые слова: пограничье, словоизменение, архаизм, афикс.

The article examines L. E. Venglinskii's inflexion system on the basis of polish texts. By virtue of his poetry we can observe the most typical to polish language peculiarities of the ukrainian-polish frontier, that are considered to be the result of the Ukrainian language influence. All of these peculiarities are also proved to be found in the literary works of other frontier writers investigated. On the basis of L. E. Venglinskii's literary language it is possible to observe living language processes which took place in Polish language of the second half of the XIXth century such as: formation of new language standards, interaction of newer and older forms, presence of archaic forms and so forth.
Key words: frontier, inflexion, archaism, affix.

Постановка проблеми. Творчість письменників XIX ст., що були пов'язані з т.зв. східними кресами, неодноразово ставала об'єктом монографічних досліджень і численних статей у польській лінгвістиці. До числа таких праць слід віднести наукові розвідки, присвячені вивченню мови творів А. Фредри, Ю. Словацького, Т. Єжа, Т. Падури тощо.

Л.Е. Венглінський належав до письменників, життєвий і творчий шлях яких був пов'язаний з українсько-польським пограниччям. Як відомо, польська мова цього регіону відіграла значну роль у формуванні загальнонародної польської мови, саме тому на нашу увагу заслуговують

особливості мови поета в контексті розвитку загальнонародної польської мови та її південного пограничного діалекту другої половини XIX ст.

На думку Т. Лера-Сплавінського, у багатьох польських літературних творах, безпосередньо або опосередковано пов'язаних з пограниччям, можна відзначити такі україномовні впливи: «типова схильність до зменшувально-пестливих форм, заміна кличного відмінка називним, відсутність енклітичних форм займенників або постійне ставлення *się* після дієслова, а не після слова, яке виділяється в реченні логічним наголосом, постійне вживання особових займенників з дієсловом минулого часу з упущенням особових закінчень цього дієслова, а особливо характерна лексика, пронизана «руськими» елементами і архаїзмами» [1, 87].

Наша мета – дослідити вплив української мови на систему словозміни Л.Е. Венгліньського у контексті розвитку польської мови другої половини XIX ст.

Матеріалом дослідження слугували збірки: «Pieśni od znoju i z boju», «Echo z-za Tatr i Karpat», «Echo z ziemi łez i krwi i parallela historyczna», «Plewa i ziarno» (Краків, 1885 р.).

На увагу заслуговує вживання орудного відмінка іменників трьох родів із закінченням *-y*, *-i*, що у польській мові вже у XVIII ст. стає щоразу рідшим архаїзмом [3, 86]. Наприклад: «Nazwałem aniele Cię *skarby* mojemi» [16, 76]. «Lub w Muzeum Narodowém – Między *zbiory* ciekawemi – Pracom synów téjże ziemi, – Co nie zóftwim idą krokiem – Przyjrzyz się bezstronném okiem» [14, 27]. «Starzec cieszy swemi *wnuki*» [17, 17]. «A tłum zwałpiału, ostygly lub zimny... Natchnij zapałem do wszelkiej ofiary, Pobudz do czynów czarownemi *hymny*» [15, 74]. «Wraz z obcemi jej *plemiony* w jednym tyglu prażona na ogniu despotów zaleskich, ocalało jej imię od zagłady, zachował się jej język i charakter...» [15, 257]. «Póki wróg nie zepsuł jej intryg swych siłą, Podłemi *zabiegi* na wszelkie sposoby, Gruszkami na wierzbie, łaskami lub złotem, To wreszcie ponętną nadzieją korony» [15, 185].

На українсько-польському пограниччі форми орудного відмінка на *-y*, *-i* активно використовуються і в XIX ст., як приклад можуть слугувати твори Ю.І. Крашевського [12, 120], А. Фредри [18, 178] тощо. З. Курцова [9, 90-92] та Я. Залеський [18, 21-34] стверджують, що це закінчення використовують письменники переважно зі стилістичною метою, на думку А. Піган, у мові Ю.І. Крашевського вони виступають активною граматичною категорією [12, 119-122].

Певні невідповідності у доборі закінчень спостерігаємо у називному відмінку множини іменників, що підтверджує загальнопольську тенденцію усталення цих закінчень у XIX ст. [4, 28-31]. Свідченням цього є поодинокі приклади із закінченням на м'який приголосний: *damski stroji*, *kamizeli*, *mysli*, стверділий приголосний: *plaszczy*, у запозичених словах: *fakta*. Спостерігаємо вживання закінчення іменників чоловічого роду *-owie* у

нечоловічо-особових іменниках: *mózgowie*, та утворення множини за зразком особових іменників чоловічого роду у неособових іменників: *krucu*, *ptacy leśni*. Автор вагається у доборі відповідного закінчення у чоловічо-особових формах у називному відмінку множини, про що свідчать приклади: *cygany*, *pany*, *Hajduki*, *popi moskiewscy*, або паралельні форми: *Węgrzy – Węgrzy*, *Madziary – Madziarzy*, *młynarze – młynarzy*, *gości – goście*.

Наявність цього явища на українсько-польському пограниччі в ХІХ ст. більшість дослідників пояснює впливом української мови [4, 28-31]. В. Дорошевський, який засвідчив непослідовність у доборі закінчень у Т. Єжа, вважав, що це не зовнішній вплив на мовну свідомість автора, а приналежність до мовної «органічної пам'яті» поляка на пограниччі [6, 135]. Е. Дзенгель стверджує, що в польських говірках пограниччя чоловічо-особова категорія відсутня і на сьогодні [7, 42].

Слід зазначити, що по відношенню до чоловічо-особових іменників автор завжди використовує займенник *oni*, а не *one*.

До морфологічних архаїзмів з точки зору тогочасної загальнопольської норми [4, 76-78] слід віднести вживання Л.Е. Венглінським закінчення *-ów* у родовому відмінку множини не лише у закінченнях іменників на твердий приголосний, у тому числі запозичених: *bojarów*, а також іменників на м'який приголосний, хоча вже у ХVІІІ ст. у зазначеній позиції переважає закінчення *-i*: «*Piekielny miał wstręt Do więzów, do pęt...*» [14, 259]. Спостерігаємо також закінчення *-ów* у іменниках жіночого роду: «*Co wumogów od studenta*» [17, 41]. Це явище також фіксуємо у інших письменників пограниччя: С. Гощинського, А. Мальчевського, Т. Падури тощо [2, 316].

У творах Л.Е. Венглінського засвідчуємо приклади використання довгих форм займенників без логічного наголосу: «*A mnie słudze, gorzko w świecie, Już nie siedzisz na mym grzbiecie Gorzko mnie i komuś jeszcze*» [15, 43]. «*Zobaczym, lecz mnie się coś roi, Że krucu ócz sobie nie dziobią...*» [16, 256]. «*A gdy z życiem, cały, zdrów Nie powrócę do cię znów, Sążeń miejsca matko mnie W łonie swem nie żałuj, nie!*» [15, 43]. «*Jak zdrożne miłości tobie jeszcze w głowie! Nieraz wróg szyderstwem Tobie w oczy bryźnie, Żeś z dawna już bliską bywała zgniliźnie*» [15, 191]. «*Z strzechy na nos tobie kapie*» [16, 163]. «*Gwizd jemu wystarczy, ruch, słowo: pobudzi ochotę na nowo*» [14, c. 70]. «*I kędy dziatwa, jemu powierzona, Tam i on za nią, od szkody ją strzeże*» [14, 99]. «*Coś poganizm carski sto lat w lud nasz wcielał I stek cały bożków jemu ponatwarzał...*» [16, 265]. «*Sześćset lat zatruwasz, sączysz jego soki*» [16, 273]. «*Bo wolność wszech ofiar była jego hasłem*» [16, 283]. «*Póty rozum ludzki, wszystkie prace jego Z szczytném swém zadaniem nigdy się nie zbiega I będzie «jak cymbał co bez stroju brzęczy», Ale ni harmonią, ni melodyą dzwięczy*» [16, 224].

У коментарях фіксуємо переважно правильне використання згідно тогочасних норм довгих форм з логічним наголосом та коротких форм.

Лише поодинокі приклади вказують на найбільш знакову рису польської мови пограниччя: «Nietylko chłopka z ojcowizny wywłaszczył i do koszuli go obdarł, ale *jemu*, jak i innych stanów synom, za siebie w wojsku służyć każe» [16, 347]; «Którym to jak *mnie* dziś wspomnieć najboleśniej Na te ciężkie nasze szkół niemieckich czasy» [16, 269].

Обгрунтовуючи вживання зазначених форм Ю.І. Крашевським, Е. Конюш зазначає, що вони були введені письменником зі стилістичною метою, щодо генези цих форм, які виступають у мові й інших письменників пограниччя, то вони виводяться зі східнослов'янських мов [8, 45].

Непослідовність у вживанні деяких форм займенників свідчить, що автор мав проблеми із розрізненням певних родових форм. У знахідному відмінку однини середнього роду займенника *on* використовує форми родового відмінка на зразок чоловічого роду: «Ale dziecko płacze, że *go* bito, a nie mówi za co?» [16, 333]. Також у знахідному відмінку множини Л.Е. Венглінський змішує форми *ich*, *je*. Форма *ich* відноситься до нечоловічо-особового роду: «Dziewczęta się żałą, że czas bardzo szybki. że wartko upływa Im roczek za rokiem, A nikt *ich* nie wzywa Ni słowem, ni okiem» [16, 115-116].

На відхилення від загальнопольських норм у використанні аналізованих родових форм займенників звертають увагу майже всі дослідники мови письменників пограниччя: А. Болеський – у Ю. Словацького [5, 222], Ю. Трипуцько – у Сирокомлі [13, 310], З. Курцова – у філолатів [9, 95], Я. Залеський – у А. Фредри [18, 47]. З. Курцова у мові філолатів пояснює як «результат впливу білоруської та російської мови, у яких у знахідному відмінку однини для середнього і чоловічого роду виступає одна форма *jego*, у множині для всіх родів – *ich*» [9, 125]. Я. Залеський пояснює використання цих форм у А. Фредри впливом української мови, у якій також не має родового розрізнення цих форм [18, 47]. Обгрутовуючи вживання зазначених категорій у Ю.І. Крашевського, Е. Конюш вважає, що мова письменника теж зазнала впливу української мови, однак не виключає, що значна частина зафіксованих форм є наслідком поспіху і відсутності ґрунтовної перевірки письменником [8, 42].

До особливостей у системі словозміни прикметників відносимо активне вживання Л.Е. Венглінським в орудному відмінку множини закінчення -*emi*, рідше -*émi*: «Dawniej szlachcic w dworze, jak żyd na gospodarze, Częstował napitkiem, ciałą, duszy karmą, I słowy *szczęremi* przyjmował – za darmo» [16, 166]. «Pieczone kasztany z płomieni Wyciągnąć rękami *cudzemi*» [16, 256]. «Raz za wszystkie lata hojnie wynagrodzi *Wszelkiemi* rozrywki... najmiliej, najslodziej» [16, 134]. «A gwiazdki u góry Oczkami *skrzęcemi* Od złota, purpury – Wciąż patrzą ku ziemi [15, 8]. Це закінчення автор уживає також у конструкціях з чоловічо-особовими іменниками: *brudnemi* żydami [16, 131].

У поезії та коментарях спостерігаємо вагання між вибором закінчення -

emi та *-imi* (*-ymi*): «Musisz się powstydzić Swój niewiary, nieufności, Gdy w sztuk pięknych Akademii Jako sędzia, Lub w Muzeum Narodowém – Między zbiory *ciekawemi* – Pracom synów téjże ziemi, – Co nie zółwim idą krokiem – Przyjrzyysz się bezstronném okiem» [14, 27]. «Czy po takim narodzie możemy kiedy spodziewać się czegoś innego, niż tego, na co już teraz patrzymy codziennie *żywémi* oczyma» [16, 307]. «Niewierni (nie-Żydzi) nie są *bliźnimi*, bliźnim jest tylko Żyd, podczas gdy wiara chrześcijańska poucza, iż każdy człowiek, choćby i wróg jest bliźnim» [16, 303].

Закінчення *-emi* переважає також у займенниках: «Nawet jaki format mają mieć twe listy, *Jakiemi* frazesy modnie styl przetykać, przeplatać obczyzną czyli ją unikać?» [16, 234], «Węgier kocha, i *wszystkiemi* służy jej siłami *swemi*» [14, 23]. У коментарях фіксуємо паралельне використання: *niemi* – *nimi*.

I. Баєрова пише, що закінчення *-emi*, *-émi* набуло поширення з XVI ст. та активно функціонувало в польській мові до пропозицій О. Копчинського, який переконував, що це закінчення слід уживати з нечоловічо-особовим родом, оскільки у чоловічо-особовому роді варто використовувати давніші закінчення *-imi*, *-ymi*, які з часом почали переважати, як свідчать граматики XIX ст. [4, 180] Таким чином, у другій половині XIX ст. закінчення *-emi*, *-émi* поступово занепадає під впливом *-imi*, *-ymi*. Активне використання закінчення *-emi*, *-émi* у поетів пограниччя: А. Міцкевича, Ю. Крашевського, А. Фредри, Я. Залеський пов'язує з метою архаїзації та особливістю вимови на пограниччі [18, 45].

Аргументуючи прикладами з творів А. Фредри, Я. Залеський стверджує, що на південних пограничних землях у XIX ст. була активна категорія давноминулого часу [18, 60-61]. Давноминулий час активно використовував Ю.І. Крашевський у своїх творах, однак у листах фіксуємо значно меншу кількість такого вживання [11, 49]. У Л.Е. Венглінського знаходимо лише поодинокі приклади у коментарях до поезій: «Zygmunt I tak łaskawym był dla nich, że czasy Witolda i Kazimierza W. dla nich wróciły: protegował ich i przyjął do tych miast na powrót, skąd ich lud *był wyrugował*, uwolnił ich od wielu opłat» [16, 335].

Синтетизація минулого часу – складного і тривалого у часі процесу, який розпочався у середньопольську добу, у мові Л.Е. Венглінського є теж незакінченим явищем, про що свідчить значна кількість прикладів, у яких дієслівні закінчення приєднуються до різних частин мови: «Otóż w samą porę Z dészczykiem mi swoim *Chmury'ście* przybyły» [14, 188]. «Słoto! Spłucz nóg moich ślady, *Które'm* zrobił grządyczkami» [14, 188]. «Com kiedy zamierzył, W co godził, uderzył, Cokolwiek zamyślił, Planami zakreślił, We wstystkiem i zawsze los srogi To za dowód jej posłuży, Przeszkodził, skrzyżował mi drogi» [14, 197]. «Spotykam znów ową – znajomą już – postać, Com ją tu raz pierwszy widział w przeszłym roku» [16, 246]. «To za dowód jej posłuży *Żeś* nie oziąbł w

swęj podróży» [16, 66]. «I tym miejskim krasawicom *dość'em* się nabłuźnił, *Że'm* się przez nich do przystawu O dzień jeden spóźnił» [16, 86].

Л.Е. Венгліньський у дієсловах I особи множини теперішнього часу окрім закінчення *-my* у дієсловах дієвідміни на *-ę, -isz, та -ę, -esz* використовує також закінчення *-m*: «Wszak my twierdze szturmem *bierzem*» [16, 249]. «I świątynie muz: *Stawim, walim* w gruz, Potém gruzy znów Przemieniamy w nów» [17, 249]. «Nie w ojczyźnie, Lecz w obczyźnie *Poszukujem* – z dawnych lat Siebie z sami My wrogami, A ktoś z tego bardzo rad...» [14, 118]. «My, co myślą wyższą *żyjem*, Naturalnie: wino *pijem*» [14, 120]. «Tylko drugiej siły Waszój *my się boim*, Z tą nie bądźcie skore» [14, 188]. «*Odbierzem* spuściznę, Obrońim Ojczyznę, Drgnie wróg jak nieraz już drzał» [15, 32]. «Ani go smuci jeśli *pobłądzim*, Ni gdy na koszu biedne *oszczędziam*» [14, 192]. «Chodź, ja zapraszam cię jak najgrzeczniej Pod krés osłoną *będziem* bezpieczni Patrzyć sobie oko w oko» [14, 186]. «Cwał mi ręczy, że się doń *zbliżym*, I wraz *pogonim* na serc spotkanie!» [14, 255]. У коментарях до поезії переважає закінчення *-my* (70 %). Вибір закінчення у творах не залежить від стилістичного забарвлення, архаїзації, створення відповідного ліричного настрою чи колориту. Отже, можна припустити, що форми на *-m* належали до мови письменника і були активними у використанні, однак перевага закінчення *-my* у коментарях вказує на його поступову перевагу. Досліджуючи мову філолатів, З. Курцова робить висновок, що форми з закінченням *-m* були досить поширені, однак частіше використовуються у прозових творах, ніж у поезії. Їх вживання не залежало від стилістичного забарвлення, тобто належали до форм, які «були у повсякденному, нормальному обігу» [9, 105]. Закінчення *-m* було «народним» у творах В. Сирокомлі [13, 318], улюбленою формою А. Міцкевича [8, 49], часто використовували Ю. Словацький [5, 225] та Ю.І. Крашевський [8, 49].

Активне вживання цього закінчення у письменників пограниччя середини, а особливо другої половини XIX ст., як у випадку Л.Е. Венгліньського, викликає здивування. І. Баєрова пише, що вже у XVIII ст. відбувається перемога більш виразного закінчення *-my* над багатофункціональним *-m* [3, 147]. Про це стверджує Я. Лось, який вважає закінчення *-my* більш поширеним, а використання давнішого закінчення *-m* як рідковживане, лише у деяких письменників XVI-XVIII ст. [10, 222]. Щодо використання закінчення *-m* письменниками пограниччя, то Ю. Трипуцько підкреслює, що форми на *-m* фіксуються у В. Сирокомлі виключно у поезії, звідси дослідник робить висновок, що письменник використовував це закінчення винятково для ритміки поезії [13, 318]. На нашу думку, це твердження можна віднести частково і до використання Л.Е. Венгліньським цього закінчення. А. Курцова дійшла до висновку, що поширеність закінчення *-m* у творах філолатів, А. Міцкевича, Ю. Словацького,

В. Сирокомлі, тобто письменників пограниччя, не відбулося без впливу білоруської мови, в якій закінчення *-m* у I особі множини теперішнього часу належить до норми [9, 105]. Можливо, перебування Л.Е. Венгліньського на Волині теж сприяло перебуванню в активному обігу закінчення *-m*.

Більшість дослідників мови письменників пограниччя нотують закінчення *-emy*, *-em* замість *-imy*, *-im* у дієсловах дієвідміни на *-ę*, *-isz*. Закінчення *-emy*, *-em* вперше засвідчене у XVI ст., у першій половині XVIII ст. набрало найбільшої популярності, поступово в кінці XVIII – початку XIX ст. втрачає свою активність [3, 176-178]. На думку І. Баєрової, це можна пояснити зростанням мовної свідомості, варто нагадати, що О. Копчинський, Ю. Мрозінський, а також А. Малецький теж виступали проти вживання закінчення *-emy* [3, 177]. Використання форм на *-imy*, *-im* письменниками пограниччя: А. Міцкевичем, Ю. Словацьким, А. Фредроу, Ю.І. Крашевським на думку Я. Залеського, можна пояснити наслідком фонетичних змін, що передбачали розширення голосних *-i*, *-y* у наголошеній позиції особливо перед сонорним приголосним [18, 61]. У творах Л.Е. Венгліньського засвідчуємо лише кілька прикладів: «Ani go smuci jeśli pobłądzim, Ni gdy na koszu biedne osądzim» [14, 192].

Наслідком впливу української мови у поезії Л.Е. Венгліньського пояснюємо наявність форм I і II особи минулого часу з використанням відповідного займенника: «Oj dziewczyno! [...] cóż ty nam *zrobiła*» [17, 68]. «Dziś posmutniał – bo zgorzała Łoże nam – i żłób, *My* na szczęście wyszli cało...» [14, 113]. «Co tu robić w tym kłopotcie? Rad-bym *ja* to *wiedzieć*» [14, 143]. Л.Е. Венгліньський значно частіше ніж у загальнопольській мові вживає особові займенники з особовими формами дієслів. Такі приклади фіксуємо у минулому та теперішньому часі: «I wy słusznie *się* *szczycicie*» [14, 32]. «Ale z tego nic nie będzie! *Ja* wojakiem nie *zostanę*» [14, 109]. «Dawniej *ja* się z drugich *śmiałem*, Dziś się *śmieją* ze mnie» [14, 162]. «Nie *boimy* *my* *się* waszych wybielonych murów» [17, 68] «*My* *zatrudnim* sobą wroga» [15, 46].

Це явище характерне для багатьох письменників пограниччя. Використання особових займенників перш за все у позиціях, де наявні формальні визначники особи, відсутнє протиставлення, виділення, більшість вчених кваліфікує як вплив української, білоруської та російської мови [8, 49-54].

У поезії Л.Е. Венгліньського нотуємо поодинокі приклади вживання дієслів у майбутньому часі з інфінітивом: «Gdy ją wyciąuję – skroś, wszędzie, Spać pewno, najpewniej – już będzie» [14, 139]. «I długi pokój król może mieć, Skoro — i Witold go będzie chciał...» [15, 12]. «Gdzie-kolwiek bój będziem wieść; pod temi sztandary Wolności i wiary – Musimy wroga raz zgnieść» [15, 31] «On spotęzni ducha męztwa, Wieść mię będzie do zwycięstwa» [15, 101]. Занепад форм дієслів з інфінітивом відбувається, на думку І. Баєрової, вже у XVIII ст. [3, 122], однак зазначені форми

спостерігаємо у творах Ю.І. Крашевського [8, 57], А. Фредри [18, 74]. Я. Залеський вважає, що використання форм дієслів у майбутньому часі з інфінітивом можна пояснити впливом української мови [18, 74].

До найбільш характерних явищ для польської мови пограниччя, що також виникло під впливом української мови, належить використання займенника *się* з дієсловами, які в польській мові вживаються без *się*, і навпаки – відсутність цього займенника у позиціях, коли його наявність є обов'язковою. За свідченнями Е. Конюш, відхилення від загальнопольської норми щодо вживання зворотного займенника спостерігаємо у Ю.І. Крашевського [8, 58]. Як свідчить аналізований матеріал, Л.Е. Венгліньський теж мав труднощі із вживанням займенника *się* з дієсловом. Спостерігаємо відсутність займенника *się*: *nadziwić*: «I nie mógł się dosyć misternej robocie, Gustowi *nadziwić* i brylantów spocie» [16, 139]. Зайвий займенник *się*: *dotknąć*: «Poważy się atoli ktoś z Chrześcian cygaństwo jakie publicznie pod pręgierz wystawić, to choćby jakie kto miotał pioruny na chrześcijańskich spółników oszustwa, chroń Boże *dotknąć się* jednostki wybranego od Boga narodu, choćby i stokroć gorzej zawinił» [16, 305]; *zabawić*: «Kto cudzym kosztem *zabawić się* lubi, Niech czyta, a więcej tu znajdzie, niż zgubi...» [16, 127], але фіксуємо уживання без *się*: «w lisa *zabawić*» [15, 14].

На підставі дослідженого матеріалу можна зробити такі **висновки**. У поезії Л.Е. Венгліньського спостерігаємо найбільш типові для польської мови українсько-польського пограниччя властивості, що є наслідком впливу української мови та засвідчені у більшості досліджених письменників пограниччя. На нашу увагу, у мові Л.Е. Венгліньського перш за все заслуговували ті явища, які склали невід'ємну частину власної, діалектно забарвленої мови письменника. Серед характерних рис домінують т.зв. регіоналізми, що є наслідком впливу української мови та архаїзми, які збереглися завдяки україномовному оточенню.

Отже, у системі словозміни спостерігаємо такі процеси, існування яких зумовлене впливом української мови: активність закінчення *-emi*, (*-émi*) в орудному відмінку множини прикметників і займенників, активності яких сприяла тенденція на пограниччі до артикуляційного розширення наголошеного голосного; змішування родових форм деяких займенників: уживання в знахідному відмінку однини середнього роду займенника оп форми *go* замість *je*; закінчення *-m* у формах I особи множини теперішнього часу; закінчення *-emy* у дієсловах I особи множини теперішнього часу дієвідміни *-ę*, *-isz*; вагання у вживанні займенника *się*; вживання дієслів у майбутньому часі з інфінітивом; вживання особових займенників з особовими формами дієслів.

Засвідчений вплив української мови на граматичну систему поета, який

спостерігається також у інших сучасних йому письменників пограниччя, свідчить, що Л.Е. Венгліньський намагався дотримуватися тих норм, які були властиві для т.зв. культурної польської мови пограниччя того часу. Можна припустити, що поет намагався контролювати свою власну мову, про що свідчить уникання форм з давноминулим часом, довгих форм займенників у коментарях. Добре знання характерних рис польської мови пограниччя допомогло поету доцільно використати зазначені елементи зі стилістичною метою. Довгі форми займенників без логічного наголосу автор вживає переважно у поезії соціального та політичного змісту. Використання аналітичних форм минулого часу з особовими займенниками надають емоційного піднесення та трагізму у солдатських піснях: «Ale z tego nic nie będzie! *Ja* wojakiem nie *zostanę*» [14, 109]. «*Nie boimy* *my się* *waszych* *wybielonych* *murów*» [17, 68] «*My zatrudnim* *sobą* *wroga*» [15, 46].

Незважаючи на вплив української мови на систему словозміни Л.Е. Венгліньського, не спостерігаємо надмірного вживання т.зв. кресових елементів, їх кількість не перевищує фіксацію у інших письменників – сучасників автора, засвідчені елементи органічно введені у тексти поезії, що свідчить про добре знання граматичних норм того часу та високу освіченість автора.

На прикладі мови творів Л.Е. Венгліньського можна спостерігати живі мовні процеси, які відбувалися у польській мові другої половини ХІХ ст.: формування нових мовних норм, взаємодія більш нових і давніх форм, наявність архаїчних форм тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Лер-Сплавинский Т.* Польский язык / Тадеуш Лер-Сплавинский. – Москва: Издательство иностранной литературы, 1954. – 314 с.;
2. *Остапчук О.* Післямова до «азбучної війни»: кириличне видання творів Тимка Падури / Оксана Остапчук // Українська мова. – № 2. – 2009. – С. 26-47.;
3. *Bajerowa I.* Kształtowanie się systemu polskiego języka literackiego w XVIII wieku / Irena Bajerowa. – Wrocław, Warszawa, Kraków: PAN, 1964. – 241 s.;
4. *Bajerowa I.* Polski język ogólny XIX wieku. Stan i ewolucja. T. I (Fleksja) / Irena Bajerowa. – Katowice: Uniwersytet Śląski, 1992. – 242 s.;
5. *Boleski A.* Słownictwo Juliusza Słowackiego (1825-1849) / Andrzej Boleski. – Łódź, 1956. – 246 s.;
6. *Doroszewski W.* Język Teodora Tomasza Jeża (Zygmunta Miłkowskiego) / Witold Doroszewski. – Warszawa, 1949. – 417 s.;
7. *Dzięgel E.* Polska gwara wsi Zielonej na podolu na tle innych gwar południowokresowych – Fleksja imienna i werbalna / Ewa Dzięgel. – Kraków, 2001. – S. 35-49.;
8. *Koniusz E.* Studia nad językiem Józefa Ignacego Kraszewskiego / Elżbieta Koniusz. – Kielce: Wyższa szkoła pedagogiczna im. Jana Kochanowskiego w Kielce, 1992. – 168 s.;
9. *Kurzowa Z.* Studia nad językiem filomatów i filaretów (Fonetyka, fleksja, składnia) / Zofia Kurzowa. – Kraków: PWN, 1972. – 156 s.;
10. *Łoś J.* Gramatyka polska. T. I-III. – Lwów, Warszawa, Kraków, 1922-1927. – T. III. – 386 s.;
11. *Olma M.* Listy emigracyjne Józefa Ignacego Kraszewskiego do Władysława

Chodźkiewiczza. Analiza pragmatyngwistyczna / Marcelli Olma. – Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2006. – 180 s.; **12.** Pihan A. Język J.I. Kraszewskiego a polszczyzna ogólna i kresowa pierwszej połowy XIX wieku (na przykładzie wybranych zagadnień z fonetyki i fleksji) / Alicja Pihan // Język osobniczy jako przedmiot badań lingwistycznych / Pod red. J. Brzezińskiego. – Zielona góra, 1988. – S.111-128; **13.** Trypućko J. Język Władysława Syrokomli (Ludwika Kondratowicza). T. I / J. Trypućko. – Uppsala, 1955. – 412 s.; **14.** Węgliński L.E. Echo z-za Tatr i Karpat // Lew Ewgeniusz Węgliński. – Kraków: nakładem autora, 1885; **15.** Węgliński L.E. Echo z ziemi łez i krwi // Lew Ewgeniusz Węgliński. – Echo z ziemi łez i krwi. – Kraków: nakładem autora, 1885; **16.** Węgliński L.E. Plewa i ziarno // Lew Ewgeniusz Węgliński. – Kraków: nakładem autora, 1885; **17.** Węgliński L.E. Pieśni od znoju i z boju // Lew Ewgeniusz Węgliński. – Kraków: nakładem autora, 1885; **18.** Zaleski J. Język Aleksandra Fredry / Jan Zaleski. – Wrocław, Warszawa, Kraków: PAN, 1969. – 186 s.

Ткачук М.М. (Київ, Україна)

Типи міжмовної інтерференції в українських говорах Башкортостану

У статті проаналізовано основні напрями міжмовних контактів українських говорів на теренах Башкортостану та наслідки міжмовної інтерференції. Виявлено, що до тюркськокомовних впливів українські переселенські говірки є відносно стійкими, потужніший вплив засвідчений з боку російської мови. Наслідки українсько-російської мовної інтерференції зафіксовано на всіх мовних рівнях, водночас основні структурні ознаки українських говірок збережено.

Ключові слова: міжмовні контакти, міжмовна інтерференція, переселенські говірки.

В статье проанализированы основные направления языковых контактов украинских говоров в Башкортостане и результаты межъязыковой интерференции. Определено, что к тюркскому языковому влиянию украинские переселенческие говоры являются относительно стойкими, более сильное влияние наблюдается со стороны русского языка. Элементы, которые являются результатом украинско-русской языковой интерференции, зафиксированы на всех языковых уровнях, в то же время основные структурные признаки украинских говоров сохранены.

Ключевые слова: межъязыковые контакты, межъязыковая интерференция, переселенческие говоры.

The article deals with analysis of main directions of Ukrainian dialect's cross-language contacts in Bashkortostan and consequences of cross-language interference. It was defined the relative stability of Ukrainian resettlements dialects for influence of Turkic languages. The stronger influence of Russian language was ascertained. The consequences of Ukrainian and Russian interference was fixed on different language levels; principal structural features of Ukrainian dialects are saved as well.

Key words: cross-language contacts, cross-language interference, resettlements dialects.